

Praksis og symbolsk magt hos Bourdieu: Set fra Berkeley

Loïc Wacquant og Aksu Akçaoğlu

In 2014-2015, Aksu Akçaoğlu was a visiting scholar in the Department of Sociology at the University of California, Berkeley, where he had come to work with Loïc Wacquant on his research on “the conservative habitus” in Turkish society. In this dialogue, he invites Wacquant to explicate the philosophy and pedagogy of his celebrated Berkeley seminar on Pierre Bourdieu. This provides an opportunity to revisit key conceptual nodes in Bourdieu’s work, to spotlight its anti-theoreticist cast, to clarify the relationships between social space, field, and symbolic power, and to warn against the seductions of “speaking Bourdieuese.”

▣ *Temaet for dette års ”Bourdieu Boot Camp” på Berkeley var ”Praksis og symbolsk magt hos Bourdieu”. Hvorfor valgte du dette tema?*

Det er den generiske titel på SOC202B, som er et ugentligt seminar i videregående samfundsteori og som mine studerende kærligt gav dette militære kælenavn på grund af den usædvanlige intensitet i det arbejde, som det kræver: Det er et program for accelereret nedsenkning, hvor du skal sluge, tygge og fordøje store dele af Bourdieus skrifter, som er organiseret kronologisk og emnemæssigt og som dækker hele hans karriere. Du skal i virkeligheden gøre arbejdet forbundet med femten års metodiske studier på femten korte uger. Når du tilmelder dig, forpligter du dig til at læse, skrive, spise, drikke, sove, drømme, diskutere og tænke med Bourdieu døgnnet rundt, fem dage om ugen, i fire måneder. For at gribe den distinktive mentale *modus operandi* hos enhver stor tænker, hvad enten det er Bourdieu, Hannah Arendt eller Ibn Khaldun, så er du nødt til at blive dybt viklet ind i hendes intellektuelle net og bevæge dig fra familiaritet til besættelse til fusion og tilbage igen. Det kræver en vis portion bevidst hengivelse, som kurset er designet til at opretholde. Målet er ikke at konvertere dig (samfundsteori er ikke teologi), men at gøre dig fortrolig med en bestemt tænke måde, som du kan tilegne dig og tilpasse til dine egne analytiske behov, som de opstår hen ad vejen.

Titlen indfanger de to centrale begrebmæssige knudepunkter i Bourdieus livsværk. Det første er bevægelsen *fra struktur til praksis*, forstået som det folk gør, tænker eller føler i deres hverdag. Dette træk genintroducerede den vidende, akti-

ve og kyndige agent (det er den primære opgave for habitusbegrebet, som Bourdieu fandt frem og begyndte at finpudse i 1960'erne), mens den bevarede den relationelle tænkemåde, som er styrken i strukturalistiske tilgange på tværs af socialvidenskaberne fra Marx, Durkheim og Freud og videre. Dette gør Bourdieu til en slags anti-strukturalistisk strukturalist. Bogen, som signalerer dette dialektiske brud med strukturalismen, som markerer Bourdieus officielle udtræden af Claude Lévi-Strauss' skygge, er *Outline of a Theory of Practice* (1972 i den franske original). (Jeg anbefaler Antoine Lantier's hvasse monografi *La Science des institutions impures. Bourdieu critique de Lévi-Strauss*, 2010, for mere om Bourdieus relation til paven af neo-Saussuriansk strukturalisme).

Det andet knudepunkt er det begreb, der fra mit synspunkt er epicenteret og virkeligt originalt hos Bourdieu: *symbolsk magt*, kapaciteten til at kunne kategorisere med konsekvenser, evnen til at skabe verden, til at bevare eller forandre den, ved at udforme og udbrede symbolske forståelsesrammer, kollektive instrumenter til kognitiv konstruktion af virkeligheden. Det er mere rummeligt, multifacetteret, forgrenet og kraftfuldt end habitus, kapital og felt lagt sammen og opløftet til anden potens (jeg undrer mig mildt sagt altid når jeg støder på Bourdieu-”oversigter”, der undlader bare at nævne begrebet). Det forankrer triaden *erken-delse-ankendelse-miskendelse*, som indfanger Bourdieus opfattelse af den sociale agent som et ”symbolsk dyr” for nu at bruge udtrykket fra Ernst Cassirer, som er den store inspiration bag Bourdieus tænkning på denne front (her er nøglebogen Cassirers majestætiske *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*, 1944), men en kropsliggjort og indlejret agent, som først og sidst eksisterer i andres øjne via et rekursivt ”spejlspil”, i hvilket sociale fiktioner bliver til virkelighed, for så vidt at de hviler på fælles kategorier og almindelige trosforstillinger, der er fundamentet for overensstemmende handling. Symbolsk kapital indfanger også Bourdieus opfattelse af, at magt aldrig er så effektiv (og farlig), som når den forklæder sig selv og paradoksalt bliver aktiveret af den underordnede, sådan at den forløber via et kognitivt og uigennemsigtigt samtykkeforhold og dermed undgår omkostningerne ved materiel overtalelse. Symbolsk vold er den ubesværede kraft, der former verden gennem kommunikation uden at vi bemærker det; den narrer både dominerende og dominerede, som i *Masculine Domination* (1998).

Symbolsk magt er et begreb, som Bourdieu udvikler gennem hele sit videnskabelige liv, fra hans ungdommelige undersøgelser af ære i Kabylien og slægtskab i Béarn til hans arbejder om kunst, uddannelse og social lidelse, til hans sene togter ind i politik og tilbage til videnskaben selv. Det er mest kompakt udtrykt i den sociologiske pragmatik i *Language and Symbolic Power* (1982 og 1991) og i *Pascalian Meditations* (1997). Dets bedste illustration findes i hans forelæsninger *On the State* (2012), hvor staten er ”den altafgørende symbolske magt”, ”den primære fetich” og ”garantien for alle feticher”. At forstå dette begreb er en uendelig, men spændende rejse; at bemestre det er det samme som at spænde over og bemestre totaliteten af Bourdieus arbejde.

▣ *Efter at jeg nu har taget kurset, så føler jeg, at det var designet til at skabe en bestemt sociologisk habitus' sociale produktionsbetingelser. Jeg husker dine instruktioner til os på den første dag, hvor du udstak det tredelte mandat om at "læse-skrive-diskutere" konstant og ikke kun i løbet af de tre timer seminaret varede, men også gennem det femsiders analytiske notat som alle skulle udarbejde og dele med de andre forud for hvert møde. Disse tre aktiviteter viste sig at være indbyrdes forbundne gennem semestret, og så igen samlet i et dossier som vi skulle aflevere i slutningen af semestret. Kan man derfor tale om skabelsen af en sociologisk habitus, og i så fald, hvad er så universitetets, professorens, de studerendes og kursets rolle i denne proces?*

Din intuition er korrekt: På dette kursus prøver vi, individuelt og kollektivt, at bekæmpe den skolastiske bias som er indbygget i den akademiske klasserumssituation for at bibringe en *generativ disposition for teori som et pragmatisk middel til fabrikationen af sociologiske objekter*. Bourdieu er en paradoksal tænkner, fordi han dybfølt og epistemologisk er en *anti-teoretisk socialteoretiker* – dybfølt på grund af hans klasse-mæssige og etniske opvækst i en isoleret landsby i det syd-vestlige Frankrig, på verdens afstand af den beskyttede erfaring med *skholé*, som forskere svælger i; epistemologisk på grund af den lære han modtog af sin mentor Georges Canguilhem, som understregede, at videnskabelig fornuft bor i de historiske praksisser hos arbejdende videnskabsfolk (den centrale tekst om dette er Canguilhems mystiske men forfriskende *La Formation du concept de réflexe au 17e et au 18e siècle*, 1955). Dette er noget, som er svært at opdage, forstå og absorbere, fordi det går imod kernen af det vi lærer i skolen, nemlig at socialteoretikere er en særlig og højerestående art og at disciplinens stiftende hoveder er en flok såkaldt "teoretikere". Vi lærer at gå til de klassiske sociologers tekster – Marx, Durkheim, Weber, Simmel, Du Bois, hvem som helst – som hellige skrifter, der skal æres, og derfor har vi også for vane at nærme os Bourdieu på den måde. Dette er en kategorifejl og en kæmpe forhindring for at forstå hans arbejde. Den rette måde at gå til en tekst af Bourdieu på er som tilvejebringer af en "how-to-håndbog" til at formulere intelligente videnskabelige spørgsmål og til at udføre det svære håndværk, som er nødvendigt for at løse dem empirisk.

Bourdieu insisterede på, at han ikke "var teoretiker". Han advarer os konstant mod at blive forført af rene begrebmæssige udredninger og mod farerne ved "teoretisering", som så let fører til skolastik. (Omkring 1989 afviste han en invitation fra Jeffrey Alexander, apostel for neo-funktionalisme, til at holde en slags "verdensmøde" om socialteori med Jürgen Habermas af den simple grund, at dagsordenen simpelthen ikke gav mening for ham, for nu at undlade at sige noget om rollebesætningen). Så seminaret bestræber sig på at rette opmærksomheden mod, hvordan Bourdieu danner og bruger begreber, *hvad han gør med dem og hvad han får dem til at gøre*, snarere end hvordan han definerer dem eller hvem han henter dem fra. At kende de tretten – eller er det seksogtyve? – forskellige definitioner af habitus, man hurtigt udlæser af tekster, der spænder over næsten et halvt århund-

rede, fortæller dig kun lidt om, hvornår, hvorfor og hvordan man indsætter begrebet så det udfolder den *genetiske tænkemåde*, som det indkapsler. (For en uddybning af denne pointe, se min "Habitus: en koncis genealogi og anatomi", *Praktiske Grunde*, nr. 1-2, 2016).

Denne tilgang skaber en uundgåelig spænding i kursets omdrejningspunkt, fordi for at læse Bourdieu frugtbart, som med enhver kompleks og flerlaget forfatter, er det nødvendigt at kende teksterne – deres hensigt og indhold, kompositioner, baggrunde, resonanser og gensidige implikationer. I Bourdieus tilfælde er dette særligt udfordrende, fordi han for det første er en meget selvbevidst og disciplineret skribent, som i alle undersøgelser tavst påkalder resultaterne fra en myriade af andre parallelle undersøgelser (hans religionssociologi er det vedvarende usete afsæt for hans kunstsociologi, hans videnskabssociologi er baggrund for hans politiske sociologi, osv.). For det andet indeholder Bourdieus nøgletekster altid en underliggende dialog med de filosoffer, som formede ham, før han konverterede til socialvidenskab: *Distinction* er en stille men brutal revision af Kants tredje kritik af dømmekraften så vel som en indirekte diskussion med Hume, som han glad læste i sin ungdom i løbet af en engelsk blaffer-tur (at Kants filosofi, inklusiv hans etik, æstetik og metafysik voksede ud af en frontal konfrontation med Hume, er vist i Paul Guyers *Knowledge, Reason, and Taste: Kant's Response to Hume*, 2008). *Pascalian Meditations* er et nik ikke blot til Husserl (og hans *Cartesian Meditations*), men, via ham, til det syttende århundredes rationalismes ikke-dualistiske gren, særligt Spinozas monisme og Leibniz' pluralisme, som Bourdieu ser sig selv udvide.

Så man må være meget opmærksom på teksterne uden af den grund at fetichere forfatterens ord, og man må praktisere en slags *baglæns læsning*, hvor man kontinuerligt går tilbage fra de indholdsmæssige resultater og argumenternes udsagn til forskningsdesignet og forskningshandlingerne, som ligger nedenunder, for ad den vej at begribe tænkemåden, der stykker det hele sammen. For at bidrage til at nå dette læste vi tidlige og sene undersøgelser af det samme spørgsmål (hele Bourdieus *oeuvre* er informeret af hans strategi om "tilbagevenden og reformulering"), og vi satte abstrakte tekster sammen med konkrete sociologiske eksperimenter. For eksempel læste vi de første hundrede sider af *The Craft of Sociology* (1968), hvor Bourdieu udlægger den historiske rationalisme som en arbejdssepistemologi, sammen med det første kapitel af *Homo Academicus* (1984, "A Book for Burning"), hvor han praktisk tester det sociologiske blik, for herved at eksplicitere sin forståelse af refleksivitet. Vi indledte læsningen af Bourdieus rekonstruktion af den historiske opfindelse af det æstetiske blik i *The Rules of Art* (1992) med hans pilotstudie af "bonden og fotografering" i hans hjemby i Béarn ("The Peasant and Photography", 1965), som tjente som en slags prøveballon for en fundering af kritikken af den kantianske æstetiks universalistiske fejlslutning.

Det er paradoksalt at bruge et skolastisk format til at bekæmpe skolastik, men når alle spiller deres rolle og energisk arbejder med materialet, bliver kurset som et pædagogisk lokomotiv som lægger sine egne skinner: Det løser besværligheder,

efterhånden som det får dem til at opstå. Ud over specificiteten i Bourdieus forskning vil jeg gerne videregive en mere generel holdning til sociologisk arbejde, som jeg lærte af ham, og som bedst opsummeres med Gaston Bachelards begreb om *epistemologisk årvågenhed* (eller ”intellektuelt superego af tredje grad”, som fremlagt i hans bog *Le Rationalisme appliqué*, 1949): Bliv klar over hvor dine problemer kommer fra, stil dine egne spørgsmål, form robuste analytiske begreber i stedet for at låne bløde og udflydende dagligdagsbegreber (inklusive skolastisk *common sense*), stil metodisk spørgsmål til dine metoder, og tilegn dig en proaktiv stilling når det kommer til dataproduktion. (Bemærk at jeg ikke siger ”dataindsamling”, som er en absurditet: Data *fabrikeres* ved at fremsætte stringente spørgsmål i et empirisk design; et datum eksisterer ikke som sådan i sig selv, som noget der kan ”høstes” som søstjerner skyllet op på stranden.) Det første bud, som enhver sociolog bør leve efter, er: *Accepter aldrig et præfabrikeret objekt.*

I forhold til universiteternes rolle, så er de desværre blevet store forhindringer for produktion og transmission af videnskabelige dispositioner, eftersom de bliver reorganiseret som ”strømlinede og effektive” kompetencefabrikker, som under pres fra konstante budgetnedskæringer tilpasses kortsigtede markedskrav. Offentlige universiteter er i særdeleshed blot en skygge af, hvad de var for blot tyve år siden. Vi udfører den forskning og undervisning, vi nu gør, på trods af og ikke takket være universitetet. Under alle omstændigheder er det de studerende, der på kurset laver hovedparten af arbejdet, individuelt eller kollektivt. At lede et kursus som dette er som at dirigere et amatørorkester: Jeg gestikulerer for at sætte tempoet, men det er op til deltagerne at producere den sociologiske musik.

▣ *Hertil skal vel lægges udfordringen ved at styre deltagernes forskellige viden og forventninger, herunder ph.d.-studerende som mig, der kommer fra forskellige lande, som har forskellige, hvis ikke modsatte, opfattelser af Bourdieu, som er skabt af de varierede nationale tilegnelser af hans arbejde?*

Bestemt. Seminaret tiltrækker forskere fra forskellige discipliner og kontinenter, som kommer med deres egne *præfabrikerede forestillinger om Bourdieu*, som oftere end ikke er alvorligt indskrænkede: Bourdieu som ”reproduktionsteoretiker”, når hans første tre bøger handlede om de altødelæggende transformationer i et koloniale samfund i krig; Bourdieu som ”ignorerer *agency*”, når selve formålet med habitus er at placere den opfindsomme agent i centrum af socialanalysen; Bourdieu som ”ikke teoretiserede forbindelserne mellem felterne”, når et af hans mest distinktive begreber, magtfelt, er designet til at gøre lige præcis dette; eller Bourdieu som er ”blind for etnicitet”, når han skrev omfattende om kulturelle graderinger af (van)ære og selv var ”en etnisk” i det franske samfund, og så videre. Og den tyrkiske Bourdieu er ikke den brasilianske Bourdieu, som ikke er den norske Bourdieu, eller den franske Bourdieu for den sags skyld: Hvert land har udarbejdet sin egen selektive version, som er tilpasset strukturen og historien i dets

intellektuelle felt (efter principper som Bourdieu formulerede i "The Social Conditions of the International Circulation of Ideas", 1990).

Bachelard lærer os, at videnskabelig viden går frem, ikke ved at udfylde et tomrum, men ved at bryde med "spontan viden", der allerede er der, og dette er ikke anderledes når det kommer til sociologiens klassiske værker, idet de rejser på tværs af grænser. De første sessioner på seminaret tjener til at fjerne *fiktionerne om Bourdieu*, som paradoksalt nok var dem, der trak folk til seminaret i første omgang. Det er sjovt at gøre og det gøres let ved at behandle hans arbejde som en social og videnskabelig kendsgerning og anlægge det *genetiske perspektiv* på det, som Bourdieu opfordrer os til at anlægge på enhver social virkelighed.

I tillæg til fortegnede stereotyper må også håndtere de *stærke følelser, positive eller negative, som Bourdieus arbejde uvægerligt fremkalder*, og som hæfter sig til enten de objekter han undersøger, de modeller han foreslår af dem, eller på den mere generelle intellektuelle positur, som han stipulerer. Bourdieu har en evne til at trække sine læsere dybt ind i sine analyser, enten ved analogi eller homologi, og til at få dem til at føle sig personligt impliceret i dem. Hans sociologi er en *socioanalyse* i den forstand, at den afslører det socialt ubevidste, indlejret i kroppe og institutioner, som styrer os alle og derfra fostrer den "det fortrængtes tilbagevenden". (Dette er mest synligt i *The Weight of the World*, 1993, og i Bourdieus dissekering af de tre sociale mikrokosmer, som formede ham: Landsbysamfundet i Béarn hvori han voksede op disseseres i *Bachelor's Ball*, 2002; det akademiske system gennem hvilket han voksede i *Homo Academicus*, 1984; og den filosofiske institution han brød med i *The Political Ontology of Martin Heidegger*, 1988, som er en slags eksorcisme af den filosof, han kunne være blevet).

Denne tilbagevenden producerer en åbenbaringseffekt, som kan være berigende og endda frigørende: Det var ikke ualmindeligt, at folk kom op til Bourdieu efter hans offentlige forelæsninger for at takke ham for at have fjernet sløret af illusioner, de levede indhyllet i, og for at have ændret deres eksistens. Men den kan også være omkostningsfuld eller kvælende, hvis ikke man er forberedt på den. Bourdieu får folk til at springe frem eller vride sig, krympe eller skrump; sjældent efterlader han dem ligeglade. Hans tilsyneladende mest abstrakte argumenter bærer altid et horatiansk *de te fabula narratur*, der forklarer de polariserede reaktioner, de afføder, og som tenderer mod enten forførelse eller afsky med kun lidt ind i mellem. Seminarets opgave er at bevæge sig fra denne forvirrede "forståelse med hjertet" til et rationelt greb om argumentet, begreberne det involverer og de epistemologiske principper der understøtter det.

Bourdieu er en særlig udfordring for forskere, der har *rigide mentale strukturer* og som udlægger undersøgelser af samfundet som refleksbetingede anvendelser af mekaniske formler, foreskrevet af en altomsluttende teoretisk trosbekendelse – og i denne henseende kappes de sidste marxister hårdt med de overlevende parsonianere. (En udmærket Berkeley-kollega som fulgte mit seminar – og ville tage det en anden gang også, men det ville jeg ikke tillade – har rejst verden rundt og givet en forelæsning med den furiøst freudianske titel "Who is Afraid of Pierre Bourdi-

eu?”). For at begribe og anlægge denne tænke måde må man give afkald på sakraliseringen af tænkere og blive en slags *intellektuel gymnast*. Du må lære at bøje og sno dig i usædvanlige hvis ikke farlige teoretiske positioner: Tage Marcel Mauss til Max Weber, krydse Merleau-Pontys ”egenkrop” med Jean-Pierre Changeuxs ”neurologiske menneske”, få Roman Jakobson og John Austin til at ro i den samme lingvistiske båd, dykke ned i seriøs matematisk statistik og alligevel agte på sociale indsigter, der er indlejrede i Virginia Woolfs eller Thomas Bernhards litterære nyskabelser. (Som illustration, sæt Bourdieus kvantitative dissekering af den ”Conservative Revolution in Publishing” [1999] overfor den selv-refleksive læsning af *A Rose for Emily*, i hvilken han afslører William Faulkner som en slags litterær etnometodolog i *The Rules of Art*, 1992). Bourdieu er aldrig bange for at låne begreber og sætninger fra spredte hvis ikke modstillede teoretiske traditioner, men der er fornuft i galskaben: Hans principfaste teoretiske ekleticisme er bundet af hans indgroede forpligtelse på det, jeg kalder de ”tre R’er”: En *rationalistisk* epistemologi, en *relationel* ontologi og en *refleksiv* metodologi, der kontinuerligt stiller spørgsmål til og ved sig selv i hvert eneste moment, hvori den anvendes.

Så snart du har håndteret billeder og følelser, mangler du stadig at tackle spørgsmålet om Bourdieus sprog. Her handler det først om at vise, at Bourdieus begrebmæssige idiolekt og spiralformede stil bevidst er iværksat for at forhindre folkelige begrebers og hverdagsfornuft i at interferere med den analytiske argumentation. Dernæst handler det om at advare mod *tilbøjeligheden til at tale Bourdieusk*: Tidsskrifter på tværs af socialvidenskaberne udløser i dag tsunamier af forskning, der påberåber sig Bourdieu, mens størstedelen af disse publikationer ikke gør andet end at påføre en tynd fernis af Bourdieu-lydende retorik på forskningsdesigns og -resultater, der ingen forbindelse har til hans sociologi. (En simpel test til at verificere dette: Tag en pen og fjern hver eneste benævnelse af ”habitus, kapital og felt”; hvis intet er tabt ved at slette dem, så betyder det, at intet andet var vundet ved at indsætte dem end dyrkningen af den momentane intellektuelle dille.) Når Bourdieus begreber og analytiske principper, a *contrario*, guider konkrete forskningshandlinger, så er du straks i en position, hvor nye spørgsmål kan artikulere og nye empiriske landskaber kan males, som Tom Medvetz gør i sin forbilledlige undersøgelse af fremkomsten af tænketanke i Amerika (*Think Tanks in America*, 2012), som trænger igennem skjoldet af elite- og policy-studier for at begribe den iboende flertydighed i dette organisatoriske bæst og diagnosticere dets grumsede rolle i det amerikanske magtfelt.

▣ *Mod de konventionelle udlægninger af Bourdieu, der hæfter sig ved triaden ”habitus, kapital og felt”, fremsætter du en duet bestående af ”socialt rum og symbolsk magt” som de grundlæggende begreber, der organiserer hans arbejde. Du argumenterer for, at skiftet fra triaden til duetten ikke bare opklarer almindelige fejl, men også kaster lys på den indre logik i Bourdieus projekt. Kan du forklare hvad dette skift indeholder og indebærer?*

12 Praktiske Grunde

Over en treårig periode forberedte jeg en ny, udvidet, korrigeret og opdateret udgave af *An Invitation to Reflexive Sociology*, som også dækkede det sidste tiår af Bourdieus produktion, som var hans mest frugtbare. (Det var udløst af behovet for at genoversætte bogen til fransk i sin helhed, hvilket jeg gjorde med sagkyndigt samarbejde med Etienne Ollion). Af den grund læste jeg bjerge af spredte, obskure, tilsyneladende mindre betydelige tekster af Bourdieu, hvor af mange ikke engang var oplistet i hans officielle bibliografi, og som viste sig at give ny indsigt i hans arbejdes indre arkitektur. Jeg skrev også et udvidet essay, hvor jeg fremlagde to komplementære læseveje gennem totaliteten af hans korpus, alle 700-noget tekster. Den første vej er en *genetisk* rekonstruktion af udviklingen af hans *framework* i fem trin; den anden vej er en *analytisk* afklaring af fremstillingen af og formålet med de syv nøglebegreber (habitus, kapital, felt, socialt rum, symbolsk magt, doxa, refleksivitet), der forankrer Bourdieus distinktive tænkemåde.

Sammen med en finkæmning af udskrifterne af hans kurser og forelæsninger ved Collège de France og de tusindvis af sider med korrespondance, som vi udvekslede for at skrive *Invitation*, og med bakspejlet som analytisk fordel, transformerede dette totalt min forståelse af Bourdieu. Det var som at gennemtrænge et skjold, jeg ikke engang vidste var der, for at opdage nye sømærker at navigere efter i hans arbejdes ocean. Bourdieus tænknings fundamentalt anti-teoretiske støbning sprang mig i øjnene som aldrig før; Cassirers afgørende indflydelse stod klart (på den epistemologiske side var han for Marburgerskolen det tyske strukturelle modstykke til Bachelard); den metodologiske brug af hans Béarn-landsby som en eksperimental form til i lille skala at teste større forskningsopgaver stod også frem, og mange andre nye egenskaber som den multiskalære indre udformning af magtfeltet og den tavse teori om symbolske revolutioner som løber gennem hans spredte essays om Flaubert, Heidegger, Baudelaire, Beethoven og Manet.

Men vigtigst af alt blev det tydeligt for mig, at *socialt rum er moderkategorien*, det generiske begreb fra hvilket *det specifikke begreb om felt* logisk kan udledes, som et specialiseret socialt rum, der opstår når et handlings- og autoritetsdomæne bliver tilstrækkeligt demarkeret, autonomiseret og monopoliseret. Når man indser at socialt rum (og ikke felt) er det generelle begreb, der ”møder” habitus- og kapitalbegreberne for at generere praksis, så ryddes tilbagevendende besværligheder af vejen og en myriade af falske problemer opløses. For det første minder det os om, at felter er relativt *sjældne historiske dyr*, der kun eksisterer i bestemte aktivitetsområder og kun i avancerede sociale formationer, der har undergået tilstrækkelig differentiering – det er ikke for ingenting, at Bourdieu bliver ved med at påberåbe sig den durkheimianske betegnelse *differentierede samfund* i stedet for moderne, kapitalistiske eller postindustrielle samfund. (Craig Calhoun satte fokus på felters snævre historicitet i hans drevne bidrag til *Bourdieu: Critical Perspectives*, 1993, men han så det som en uløst spænding i praksisteorien snarere end som en mangelfuld specifikation af forholdet mellem felt og socialt rum.) For eksempel er der ingen felter i det koloniale Kabylien fordi kapitalformerne ikke er adskilte og sor-

teret ud i særskilte institutionelle spor. Tilsvarende bruger Bourdieu heller ikke termen i sit gensyn med sin ungdoms feltarbejde i *Le Sens pratique (The Logic of Practice)*, der blev udgivet i 1980, et helt tiår efter han producerede sin første robuste udformning af feltbegrebet i artiklen ”Structure and Genesis of the Religious Field”, 1971, som giver en skabelon for alle de andre felter).

Størstedelen af social handling udfoldes i sociale rum, der er lige præcis dette, sociale rum, dvs. multidimensionelle distributioner af socialt effektive egenskaber (kapitaller), der stipulerer et mønster af positioner, fra hvilke man på en forståelig måde kan forudsige strategier. Men de er ikke bare felter, fordi de har ingen institutionaliserede grænser, ingen adgangsbarrierer og ingen specialister i udarbejdelsen af en distinktiv autoritet og sociodicé. Denne revision tillader os at undgå den komiske multiplicering af felter og kapitalformer *ad infinitum* – der går stort set ikke en måned uden at en ny forsker foreslår en ny art! Således er der ikke noget ”seksuelt felt” (Eva Illouz [2012] og Adam Green [2013]), og ikke noget ”raciale felt” (desværre for Matt Desmond & Mustafa Emirbayer [2015]) af den simple grund, at hverken sex eller race som nedværdiget etnicitet er monopoliserede af et nexus af distinkte institutioner og agenter, som udarbejder dem til andres forbrug, som præster gør for lægfolk eller politikere for vælgere. Deres sociologiske vigtighed består præcist i det forhold, at de går på tværs af mikrokosmer og former sociale rum som helhed gennem dannelsen af habitus: De er principper for social anskuelse og opdeling, der *ikke er blevet indhegnet som felter*. Brede betragtet er fremførelsen af socialt rum som ankerkategori sammenfaldende med Bourdieus genformulering af spørgsmålet om gruppe-dannelse *efter Distinction* (som han betragtede som grov og forældet på dette punkt); en gentænkning som forlader formodningen om klassernes eksistens for at bane vejen for en radikalt historici-stisk ontologi om sociale kollektiver (dette argument er fuldt udfoldet i min artikel ”Symbolic Power and Group-Making: On Bourdieu’s Reframing of Class,” *Journal of Classical Sociology* 13, no. 2, May 2013, hvilket gælder alle kollektiver, etniske, nationale, seksuelle, osv.).

En del af forvirringen omkring forholdet mellem felt og socialt rum var sået af Bourdieu selv på to måder. For det første udviklede han den snævrere forståelse af felt omkring 1968-1977, før han stødte på og fuldt udviklede den bredere kategori om socialt rum, der omfavner det fra 1975 til 1985 og videre. Men det er ikke overraskende, givet at Bourdieu finpudsede alle sine begreber til bestemte empiriske undersøgelser, efterhånden som han gik fra forskningsprojekt til forskningsprojekt, og ikke som del af en grandios parsoniansk metavision om et sæt af forudfattede analytiske kategorier. For det andet var Bourdieu nødt til at opdage, lære og adaptere Jean-Paul Benzécri’s teknikker til multipel korrespondensanalyse for at operationalisere forståelsen af socialt rum og derfra begrebssette det (Lebaron og Le Roux viser dette utilsigtet i *La Méthodologie de Pierre Bourdieu en action*, 2015). For det tredje er Bourdieu ofte ganske sløset i sin egen brug af de to begreber, selv efter at han har artikuleret begrebet om socialt rum: Nogle gange taler han om et socialt felt, eller om familien som et felt, og om forskellige *set-*

tings, hvor simpelt socialt rum blandes med gennemkrydsende multiple felter, som felter, hvilket de ikke er. *Stricto sensu* kan man også argumentere for, at det såkaldte magtfelt ikke rigtigt er et felt (det er ikke *locus* for koncentration og distribution af et distinktivt sæt af kapitaler, det har ikke et specifikt *nomos*, og det udskiller ikke distinktive kognitive konstruktioner, osv.), men et *metafelt* som et slags mangelaget socialt rum.

Nuvel, om den begrebsmæssige triade ”habitus, kapital og felt” bliver det nemt at vise, at det som i bedste fald er en inkohærent og ukomplet kondensering af Bourdieus tænkning (på trods af Bourdieus egen tilfældige brug af det til pædagogiske formål): Kapital og felt er redundante, eftersom felt ikke er andet end et rum af kapitalkoncentrationer; habitus selv er kropsliggjort kapital og kan fra en anden vinkel forstås som somatiseringen af kognitive og emotionelle kategorier, dvs. som påføringen af symbolsk magt på den socialiserede organisme. Hvis du udfører den semantiske ækvivalent til mindste-rumsanalyse à la Guttman & Lingoes på Bourdieus begrebsæt, finder du, at duoen *socialt rum* og *symbolsk magt* er tilstrækkelig til at regenerere alle de andre begreber, han bruger og derfra til at gribe alle slags fænomener. Deres artikulation konstituerer den mest økonomiske og ikke-reducerbare begrebsmæssige kerne i hans praksisteori. Dette er grunden til, at det vil være titlen på den næste ”Bourdieu Boot Camp” på Berkeley.

▣ *Du er en af redaktørerne af den seneste Bourdieu bog, On the State ([2012] 2014). Da Sociologi Institutet på Berkeley organiserede et særligt kollokvium for at markere udgivelsen af den engelske udgave i marts 2015, lavede du forbindelser mellem denne forelæsningsrække og milepæle-værker af Marx, Durkheim og Weber. Kan du sige noget mere om, hvad der gør denne bog så speciel?*

For det første lige en rettelse: Jeg var ikke en af redaktørerne. Hovedredaktøren var Bourdieus sidste ph.d.-studerende, Franck Poupeau, som blev inviteret til Berkeley til at skyde kollokviet i gang, præcis fordi han var leder af holdet af Bourdieu-medarbejdere, der var betroet denne vanskelige opgave. Jeg brugte fem måneder på at gå igennem de tusindvis af sider af den næstsidste version, linje for linje, og jeg foreslog omfattende gennemgående revisioner (beskæringer, gen-skrivninger, terminologiske opklaringer, tilføjede noter og referencer, osv.), der for det meste blev inkorporeret i den endelige tekst. Paris-holdet var tilbøjelig til at blive tættere på det talte ord i en slags redaktionel respekt for mesteren. Jeg har fordel af at have udviklet et andet forhold til Bourdieu, end hans ældre daværende studerende havde, og har erfaring med at *skrive med* Bourdieu. Det gav mig en slags *redaktionel frækhed*, som de af gode sociologiske grunde bare ikke kunne have, og som i sidste ende tilførte den nødvendige balance.

Mærkeligt nok har jeg en tættere forbindelse til starten af den forelæsningsrække. I foråret 1986 gjorde Bourdieu et stop i Chicago, hvor jeg var ved at opstarte mine ph.d.-studier; han kom fra San Diego, hvor hans ven Aaron Cicourel havde inviteret ham, og var på vej til Princeton, hvor han skulle levere sin *Gauss*

Lecture in Criticism. Jeg havde netop afsluttet en revidering af en kritisk fremstilling af hans arbejde, hvor jeg parrede hans tiltrædelsesforelæsning på Collège de France, "Lecture on the Lecture" (1982), med en superb monografi af en af hans ph.d.-studerende, Sylvain Maresca, *Les Dirigeants paysans* (1984), om hvordan en landboforening havde gentegnet afgrænsningen af bondestanden i efterkrigstiden og materielt transformeret gruppen gennem symbolsk arbejde udført i samarbejde med statslige, politiske ledere. Det var en øvelse i at forbinde en teoretisk model med en eksemplarisk, konkret analyse (i Thomas Kuhns forståelse), som Bourdieu havde opfordret mig til at skrive et par år tidligere, mens jeg levede og arbejdede i Ny Kaledonien – det er grunden til at artiklen endte med at blive udgivet i et australsk tidsskrift. Han nærlæste den og var ikke helt tilfreds med kritikken, som jeg havde udviklet i slutningen af artiklen på opfordring af mine Chicago-professorer John Comaroff og James Coleman, særligt ikke med min fokusering på hans "himmelråbende blinde vinkel på staten". Min tredje kritik lød således:

Der bør udtrykkes bekymring over den teoretiske ligegyldighed over for statens rolle som karakteriserer Bourdieus begrebsliggørelse af det sociale rum. Det forhold, at staten ikke er indekseret i hans tre vigtigste bøger (Bourdieu 1972; 1979a; 1980a), indikerer, at den er mistænkeligt fraværende fra Bourdieus billede. Nylige forsøg på at afhjælpe dette og placere staten i hjertet af teorien om symbolsk vold har ført til dets (re)definering, som "agenturet som besidder magten til legitimt at navngive, dvs. magten der muliggør den officielle påføring af det legitime syn på den sociale verden" (Bourdieu 1984: 118).

At definere et begreb er imidlertid ikke bevis for dets analytiske potentiale og det mangler at blive vist hvor meget Bourdieu er i stand til at få ud af sådan en begrænset definition, en som måske vil fange ham i præcis den slags subjektivt position, som han afviser: Reduktionen af dominansrelationer til rene betydningsrelationer. Den franske socialteoretiker vil være nødt til at gå et godt stykke videre end spørgsmål om nomination og klassifikation hvis hans projekt, som jeg tror, skal komme til at bidrage afgørende til klasseanalyse. For staten gør væsentligt mere end at tildele titler og påføre taksonomier: Den håndterer også et gigantisk net af broer mellem felter (retlige, politiske, økonomiske, sociale, kulturelle), hvis grænser, adgangsbarrierer og specifikke indsatser den nemt kan forandre, om nødvendigt ved magt, hvorved den i høj grad påvirker struktureringen af klasserne. Således opstår spørgsmålet om statens magt konstituerer en kapitalform sui generis og statens institutioner et felt, som er grundlæggende forskelligt fra andre felter. ("Symbolic Violence and the Making of the French Agriculturalist: An Enquiry into Pierre Bourdieu's Sociology," *The Australian and New Zealand Journal of Sociology* 23, no.1, March 1987, pp. 79-80).

I Chicago afviste Bourdieu kritikken som for letkøbt, og insisterede på at staten var for kompleks og gammel en entitet til at tackle frontalt. Det var også et fashionabelt emne dengang med den *splashy* udgivelse fra året før, *Bringing the State Back In* (1985), som var organiseret af Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer og Theda Skocpol på vegne af The Social Science Research Council, og som importerede den teoretiske fascination af staten, som havde optaget de europæiske neo-marxister fra 1970erne som Nicos Poulantzas, Claus Offe og Perry Anderson, til USA – og althusserianerne var en total *turnoff* for Bourdieu! Men et par dage efter han forlod byen, fik jeg et overraskende telefonopkald fra Princeton, hvor han blankt indrømmede: ”Nuvel, du har ret, jeg vil hellige mit næste kursus på Collège de France til staten for at respondere på din kritik”. Efter tre somre med intens læsning og efter at have fundet en empirisk knage han kunne hænge sin undersøgelse op på, nemlig den politiske rammesætning af produktionen og tilegnelsen af parcelhuse (udbyttet blev en rapport for Caisse des Dépôts et Consignation, statsagenturet der bevilger offentlige midler til husbyggeri i Frankrig, og derefter et dobbeltnummer af *Actes de la recherche en sciences sociales*, nos 81-82, marts 1990, som senere forvandlede til *The Social Structures of the Economy*, 2000), vendte Bourdieu sig ansigt-til-ansigt mod staten og vendte sig aldrig væk igen.

Denne bevægelse var forstærket af hans færdiggørelse af bogen om eliteskolernes rolle i reproduktionen af magtfeltet, til hvilken Bourdieu tilføjede en udvidet afsluttende diskussion af ”State Power and Power over the State”, og hvis titel han ændrede i sidste øjeblik fra *The School Nobility* til *The State Nobility* (1989). Denne bog klargjorde, at uddannelse er det afgørende middel, gennem hvilken indprentningen af statens tænke kategorier virker (hvorimod Bourdieu i sit arbejde med uddannelse i 1960erne mærkeligt nok havde *modstillet* skolen til staten); og den hævdede at staten på en og samme tid er produktet, stedet, målet og dommeren i kampene om at skabe virkeligheden. Vendingen mod staten var også nødvendiggjort af, at Bourdieu gennem hele årtiet intensiverende sit fokus på symbolsk magt, hvilket logisk skubbede ham mod en konfrontation med den moderne æras store ”symbolske alkymist”. Du kan for eksempel opdage det i det historiske kapitel, der indleder *Ce que parler veut dire* (1982), som handler om den sproglige samling af Frankrig på foranledning af politiske autoriteter, og som demonstrerer, at ”produktionen og reproduktionen af legitimt sprog” virker i tandem med opbygningen af den centrale stat, først ved den absolutistiske kongemagt og senere ved det republikanske bourgeoisie, hvis magt tiltagende hviler på transmissionen af statsvalideret kulturel kapital, dvs. på uddannelsesmæssige udmærkelser.

Så meget for at sige, at Bourdieu var bestemt til at støde ind i Leviathan før snarere end siden. Alligevel er det sjovt nu igen at læse min akavet formuleret, ungdommelige kritik fra 1986 og at indse, at den var *spot on* tematisk og spillede en lille rolle i accelerationen af Bourdieus vendte sig mod staten. (Senere, i løbet af de lange somre med intens læsning i hans landsby i Béarn, brokkede Bourdieu sig spøgende: ”Fanden tage dig, jeg er nede i kulkælderen, mens jeg sluger teorier om staten døgnet rundt på grund af dig, og det er ikke sjovt”). Indtil forelæsnings-

rækken viser staten sig at have været en slags fraværende tilstedeværen i centrum af hans arbejde, fra rekapitulationen af jordplyndringerne i skabelsen af det koloniale samfund i *Sociologie de l'Algérie* (1958) over uddannelsessociologien (1964, 1970, 1989) til undersøgelserne fra starten af 1990'erne af social lidelse forårsaget af markedets ekspanderende styre og kulminerende med Bourdieus fornyede engagement i den politiske debat.

Hvad er det, der gør *On the State* til en i sandhed unik tekst, den mest ekstraordinære socialvidenskabelige bog, jeg nogensinde har læst? Den kombinerer friskheden og dristigheden fra Marx' *Grundrisse* (det er en fræk foreløbig opbygning af første-principper, der skal raffineres), dybden og handlekraften fra Durkheim's *Elementary Forms of Religious Life* (staten viser sig at være en gigantisk "klassifikationsmaskine" og "en bid af Kirken vendt mod sig selv": Hvor meget mere durkheimiansk kan man blive?), og omfanget og ambitionen fra Webers religionssociologi (den spænder tværs over otte århundreder og tre kontinenter for at bygge en idealtipe). Og til disse tilføjer den en ubarmhjertig, skarpsindig, *bekymret spørgen til selve den sociologiske undersøgelses ambition og handling*, som er Bourdieus signatur. I forelæsningsrækken tilbyder forfatteren til *Distinction* en analytisk dissekering af statsteorier (noget han ikke gjorde for andre emner), en dristig genfortolkning af den historiske transition fra "kongens hus" til "statens fornuft", og en ny model af staten som organiserende magt forankret af begrebet om bureaukratisk felt og formuleringen om "monopolet på legitim symbolsk vold". Og han korrelerer skabelsen af den moderne Leviathan, baseret på den bureaukratiske reproduktionsmåde, med dannelsen af offentligheden, med fremkomsten og den private tilegnelse af det universelle og med den kulturelle kapitalens fremvækst. Dette er en undersøgelse af klassisk omfang, dybde og rækkevidde.

Bogen, som skulle have haft titlen *The Invention of the State* (udtrykket optræder tre dusin gange i forelæsningerne, og den afsluttende sektion af *The State Nobility*, som remixer en bid af et tidligt udkast til en Collège-forelæsning, er kaldt "The Berobed and the Invention of the State"), er åbenlyst ikke den bog, som Bourdieu ville have udgivet, hvis han havde levet længe nok til at skrive den. For, til forskel fra hvad redaktørerne hævder i efterskriftet, havde Bourdieu til sinde at skrive et værk om staten. Det, der forhindrede ham i at gøre dette omkring 1995, var at han ikke kunne finde ud af, hvordan den skulle placeres i det bredere anlagte flerbindsværk om den generelle feltteori, som han planlagde og som provisorisk havde titlen *Mikrokosmer*. Men vi kan være glade for at han ikke fik gjort det, for der er så meget mere at lære fra det talte udkast til bogen, der ikke blev til noget. Den er ufærdig, rå, fyldt med takkede kanter, løjerlige formuleringer, lysende ledetråde, analytiske ellipser og uafklarede spørgsmål, og fyldt med forpint åbenhed om det sociologiske håndværks epistemiske fordringer og praktiske besværligheder. Det er ikke et færdigt produkt, et *opus operatum* om staten, men bevægelsen i dens afbrudte fremstilling, Bourdieus levede *modus operandi* idet han møjsommeligt konstruerer sit måske mest udfordrende objekt. Og det, vil jeg sige, er den bedste måde at gribe hans sociologiske motor i konstant bevægelse.

18 Praktiske Grunde

Aksu Akçaoglu er forskningsassistent og ph.d.-studerende ved Institut for Sociologi på Middle East Technical Universitet i Ankara. Hans interesser inkluderer byrum og forbrug, social differentiering og magt, konservativ politik og samfundsteori. Hans ph.d.-projekt undersøger *Den konservative habitus: Søgen efter et nyt socialt rum i samtidens Tyrkiet*.

Loïc Wacquant er professor i sociologi ved University of California, Berkeley, og forsker ved Centre de sociologie européenne i Paris. His interesser inkluderer urban marginalitet, straf, kødelighed og samfundsteori. Han er MacArthur Prize fellow og hans bøger er oversat til godt tyve sprog, heriblandt *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer* (2004; ny udvidet udgave 2016), *The Two Faces of the Ghetto* (2016) and *Tracking the Penal State* (2016). På dansk foreligger bl.a. *Byens Udstødte. En komparativ sociologi om avanceret marginalisering* (2013) og *Fattigdommens fængsler* (2008). Mere information kan findes på loicwacquant.net.

Oversat af Christian Sandbjerg Hansen og Kim Esmark fra "Practice and Symbolic Power in Bourdieu: The View From Berkeley", under publicering i *The Journal of Classical Sociology* 17, no. 1, Winter 2017; publiceres også i oversættelse på tyrkisk (*Modus Operandi*), italiensk (*Polis*), spansk (*Herramientas*), hollandsk (*Socio-Logos*), tysk (*Berliner Debate Initial*), og polsk (*Praktyka Teoretyczna*).

Referencer

- Bachelard, Gaston. 1949. *Le Rationalisme appliqué*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, Pierre. 1958. *Sociologie de l'Algérie*. Paris: Presses Universitaires de France (modificeret og ovs. *The Algerians*, Boston: Beacon Press, 1962).
- _____. [1968] 1991. *The Craft of Sociology*. New York: Walter De Gruyter.
- _____. [1971] 1991. "Genesis and Structure of the Religious Field," *Comparative Social Research* 13: 1-44.
- _____. [1972] 2005. *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag (modificeret og ovs. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977).
- _____. [1979] 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- _____. [1980] 2007. *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag.
- _____. 1982a. *Leçon sur la leçon*. Paris: Minuit (ovs. "A Lecture on the Lecture" in *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press, 1994 revised edition).
- _____. 1982b. *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard (modificeret og ovs. *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Harvard University Press, 1991).
- _____. [1984] 1988. *Homo Academicus*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [1988] 1994. *The Political Ontology of Martin Heidegger*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [1989] 1996. *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [1990] 1999. "The Social Conditions of the International Circulation of Ideas" in Richard Shusterman (ed.), *Bourdieu: A Critical Reader*, Oxford: Basil Blackwell, pp. 220-228.
- _____. [1992] 1996. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Cambridge: Polity Press.

- _____. [1997] 2000. *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [1998] 1999. *Den maskuline dominans*. København: Tiderne skifter..
- _____. [1999] 2008. "A Conservative Revolution in Publishing." *Translation Studies* 1, no 2: 123-153.
- _____. [2000] 2005. *The Social Structures of Economy*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [2002] 2006. *The Ball of Bachelors*. Cambridge: Polity Press.
- _____. [2012] 2014. *On the State*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre og Passeron, Jean-Claude. [1964] 1979. *The Inheritors: French Students and Their Relation to Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- _____. [1970] 1977. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bourdieu, Pierre and Marie-Claire Bourdieu. [1965] 2004. "Peasant and Photography," *Ethnography* 5-4 (December): 601-616.
- Bourdieu, Pierre et al. 1990. "L'économie de la maison." *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr. 81-82, mars 1990.
- Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loïc. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press; Cambridge: Polity Press.
- Calhoun, Craig. 1993. "Habitus, Field, and Capital: The Question of Historical Specificity." In Calhoun, Craig, LiPuma, Edward, og Postone, Moishe (eds.), *Bourdieu: Critical Perspectives*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Canguilhem, Georges. 1955. *La Formation du concept de réflexe au 17e au et 18e Siècle*, Paris: Vrin.
- Cassirer, Ernst. 1944. *An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture*. New Haven: Yale University Press.
- Desmond, Matthew og Emirbayer, Mustafa. 2015. *The Racial Order*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich, og Skocpol, Theda (eds.). 1985. *Bringing the State Back In*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Illouz, Eva. 2012. *Why Love Hurts: A Sociological Explanation*. Cambridge: Polity.
- Green, I. Adam. 2013. *Sexual Fields: Toward a Sociology of Collective Sexual Life*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Guyer, Paul. 2008. *Knowledge, Reason, and Taste: Kant's Response to Hume*, Princeton: Princeton University Press.
- Lebaron, Frédéric og Brigitte LeRoux (eds.). 2015. *La Méthodologie de Pierre Bourdieu en action. Espace culturel, espace social et analyse des données*. Paris: Dunod.
- Lentacker, Antoine. 2010. *La Science des institutions impures. Bourdieu critique de Lévi-Strauss*. Paris: Raison d'agir Éditions.
- Maresca, Sylvain. 1983. *Les Dirigeants paysans*. Paris: Minuit.

- Medvez, Tom. 2012. *Think Tanks in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wacquant, Loïc. 1987. "Symbolic Violence and the Making of the French Agriculturalist: An Enquiry into Pierre Bourdieu's Sociology," *The Australian & New Zealand Journal of Sociology* 23-1 (marts): 65-88.
- _____. 2013. "Symbolic Power and Group-Making: On Pierre Bourdieu's Reframing of Class," *Journal of Classical Sociology* 13-2 (maj): 274-291.
- _____. 2016. "A Concise Genealogy and Anatomy of Habitus," *The Sociological Review* 64-1 (februar): 64-72.